

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Балдик Денис Олександрович

УДК 631.16:338.43

**ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ**

08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Мелітополь – 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Луганському національному аграрному університеті (м. Харків) Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор
Кочетков Олексій Васильович,
Луганський національний аграрний університет
(м. Харків), завідувач кафедри менеджменту,
статистики та економічного аналізу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Олійник Олександр Васильович,
Харківський національний аграрний
університет ім. В. В. Докучаєва,
завідувач кафедри фінансів

кандидат економічних наук, професор
Жмайлов Валерій Миколайович,
Сумський національний аграрний університет,
завідувач кафедри статистики, аналізу
господарської діяльності та маркетингу

Захист відбудеться «07» липня 2017 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.819.03 у Таврійському державному агротехнологічному університеті за адресою: 72310, Запорізька обл., проспект Б. Хмельницького, 18, К.2, ауд.2.204.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Таврійського державного агротехнологічного університету за адресою: 72310, Запорізька обл., проспект Б. Хмельницького, 18.

Автореферат розісланий «06» червня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. В. Косторной

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сьогодні у переважній більшості країн світу панують ринкові відносини. У таких умовах діяльність суб'єкта господарювання зводиться до постійного руху вперед. Підприємство зацікавлене в багатьох економічних чинниках, але насамперед воно намагається досягнути позитивного економічного результату для свого подальшого існування та розвитку. Отримання прибутку та унеможливлення виникнення збитків – саме це стає першочерговим завданням для господарства. Від розмірів цих двох взаємовиключних показників залежить існування не тільки підприємства, але й процвітання держави та добробут населення.

За часів незалежності законодавство України надало економічним суб'єктам господарювання більше прав та свобод. Разом із тим, багато підприємств не змогли ефективно використати наявні у них кошти й налагодити прибуткову для себе діяльність. Вирішення цієї проблеми є на сьогодні одним із найбільш складних завдань. Досвід останніх років засвідчив, що не всі вітчизняні підприємства здатні до ведення ефективної діяльності. Навіть наявність позитивних економічних результатів не дозволяє багатьом із них реалізовувати свій подальший розвиток внаслідок відсутності практики використання всього комплексу заходів. Варто вказати і на дестабілізуючі зовнішні фактори, що оточують українських товаровиробників: несприятливий інвестиційний клімат, недосконалість законодавства та ін.

Загальні питання визначення сутності результатів діяльності, форм і різновидів прибутку, їх взаємозв'язку, а також уточнення властивостей їх функцій були розглянуті в працях закордонних вчених Е. Дж. Долана, К. Р. Макконела, А. Сміта, Д. Рікардо.

Підвищення рівня економічних результатів є досить складною проблемою, розробці якої присвячені дослідження вітчизняних учених Бланка І. А., Дем'яненко М. Я., Дербенцева В. Д., Жмайлова В. М., Кочеткова О. В., Нестеренко С. А., Огійчука М. Ф., Олійника О. В., Пасхавера Б. Й., Рязанцевої В. В., Саблука П. Т., Яворської Т. І.

У такій ситуації для кожного сільгоспвиробника стає необхідним аналіз формування економічних результатів і, як логічне продовження, – розробка дієвих засобів щодо їх підвищення. З огляду на це тему дисертаційного дослідження, присвячену розробці та реалізації напрямів з підвищення економічних результатів сільськогосподарських підприємств, можна вважати актуальною на сьогоднішній день.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами. Здобуті результати дослідження, розроблені теоретичні положення та отримані практичні висновки дисертації відповідають плану науково-дослідних робіт кафедри менеджменту, статистики та економічного аналізу Луганського національного аграрного університету (м. Харків) за темою «Економічні інтереси учасників агропродуктового ринку» (2009 - 2011 рр., номер державної реєстрації 0108U006838) та «Удосконалення системи економічного аналізу, моніторингу та діагностики діяльності аграрних підприємств на ринку сільськогосподарської

продукції» (2012 - 2016рр., номер державної реєстрації 0112U004429), у межах яких автор окреслив теоретико-методичні засади підвищення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних та практичних засад формування та підвищення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок оптимізації та раціоналізації допоміжних і суміжних видів діяльності та розвитку альтернативних галузей. Поставлена мета зумовила необхідність виконання таких завдань:

- узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності поняття економічних результатів діяльності підприємств, що дозволить ідентифікувати похідні економічної результативності;
- згрупувати окремі методичні підходи до оптимізації виробничої структури сільськогосподарського підприємства з метою визначення ключових чинників впливу на економічний результат;
- вивчити підходи до розвитку потенціалу діяльності галузей з метою підвищення економічних результатів за рахунок невикористаних та прихованих можливостей;
- для вдосконалення стратегії управління виробництвом сільськогосподарської продукції розрахувати ефективність взаємного впливу елементів виробничої системи на економічні результати сільськогосподарського підприємства з метою визначення альтернативних варіантів поєднання допоміжних і суміжних видів виробництва продукції;
- розробити методiku комплексної оцінки резервів підвищення економічних результатів, основу на віднаходженні факторних доміант впливу на раціоналізацію процесу використання власного капіталу;
- обґрунтувати пріоритетні напрями поліпшення економічних результатів за рахунок розвитку допоміжних і суміжних видів діяльності та альтернативних галузей, прикладом чого можна вважати виробництво продукції бджільництва та інших видів продукції;
- довести необхідність використання додаткового потенціалу допоміжних і суміжних виробництв та альтернативних галузей з метою формування та збільшення економічного результату.

Об'єкт досліджень – процес формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Предметом досліджень є сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів освоєння незадіяного потенціалу суміжних галузей сільськогосподарського виробництва як передумови підвищення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційної роботи є основні положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань економічної результативності діяльності сільськогосподарських підприємств на синергетичній основі поєднання суміжних галузей, а також діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення досліджуваних явищ.

У процесі дослідження використано такі методи проведення економічних досліджень: економіко-статистичний – для вивчення динаміки й розвитку, групування і наочного зображення тенденцій змін досліджуваних явищ, впливу чинників на відхилення; абстрактно-логічний – теоретичні узагальнення й формування висновків; монографічний – при висвітленні поглядів учених на досліджувані в роботі проблеми, дослідження ринку сільськогосподарської продукції; розрахунково-конструктивний – при побудові й економічному обґрунтуванні підвищення економічних результатів сільськогосподарських підприємств; системний підхід – для створення економічно обґрунтованої моделі підприємства з максимально повним циклом виробництва.

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш вагомих результатів дослідження формування економічних результатів сільськогосподарських підприємств, що розкривають зміст дисертації та характеризують її наукову новизну, належать такі:

вперше:

- розроблено науковий підхід до підвищення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок оптимізації та раціоналізації допоміжних і суміжних видів діяльності та альтернативних галузей, які на засадах біфуркації позитивно впливають на підвищення економічної результативності основних видів діяльності (С. 13-17);

удосконалено:

- методичний підхід до критеріїв відбору складових елементів оптимізаційного моделювання за рахунок включення до моделі елементів, які описують біологічний та агротехнологічний вплив на складові агробіоценозу з подальшим формуванням економічного результату підприємства (С. 13);

- стратегію управління виробництвом сільськогосподарської продукції за рахунок створення оптимізаційної моделі виробничо-галузевої структури, яка спирається на синергію від організації допоміжних і суміжних видів діяльності та альтернативних галузей (С. 14);

- систему організації заходів, пов'язаних із використанням додаткового потенціалу за рахунок виконання агротехнологічних операцій, що підвищують продуктивність, в окремий доходостворювальний вид діяльності як основних, так і допоміжних, суміжних й альтернативних виробництв (С. 16);

дістали подальшого розвитку:

- визначення суті й змісту поняття «економічні результати», під яким пропонуємо розуміти результат діяльності сільськогосподарських підприємств, що відображає у комплексному вираженні загальноекономічні та прибутково орієнтовані складові, спрямовані на прийняття найбільш ефективних управлінських рішень (С. 5-6);

- методичні підходи щодо оцінки резервів підвищення економічних результатів на основі комплексного дослідження основних показників впливу на ефективність використання власного капіталу діяльності сільськогосподарських підприємств (С. 7-11);

- обґрунтовано та уточнено фактори та критерії господарювання, що сприяють підвищенню ефективності виробництва альтернативних галузей і мають

позитивний вплив на економічні результати їх виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства (С. 17).

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробці рекомендацій щодо підвищення рівня економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств на засадах оптимального поєднання основного виробництва з розвитком допоміжних та суміжних видів діяльності та альтернативних галузей. Результати досліджень і пропозиції автора стосовно процесу формування економічних результатів діяльності підприємств схвалені та прийняті до практичного застосування в діяльності Департаменту агропромислового розвитку Луганської облдержадміністрації (довідка № 37-2/1-162 від 10.02.2017 р.), в управлінні агропромислового розвитку Новопсковської районної адміністрації (довідка № 155 від 04.11.2016 р.), використовуються в господарській діяльності аграрного підприємства Новопсковського району Луганської області – СТОВ «Агро-Танюшівське» (акт впровадження № 15 від 04.10.2016 р.). В навчальний процес Луганського національного аграрного університету під час викладання дисциплін «Аналіз господарської діяльності», «Регіональна економіка», «Економіка підприємства», «Статистика» впроваджено науково-методичні положення аналізу діяльності сільськогосподарських підприємств та концептуальні напрями оцінки ефективності виробничої діяльності (довідка № 01-01/52 від 18.01.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Наукові положення, результати та висновки дисертаційної роботи, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті ідеї та висновки, які отримані автором особисто.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дисертаційної роботи доповідалися і обговорювалися на: міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток кооперативної ідеї: теоретичні та практичні аспекти» (м. Полтава, Полтавська державна аграрна академія, 2-3 березня 2010 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Ринкові трансформації в АПК та антикризове регулювання аграрного виробництва» (м. Мелітополь, Таврійський державний агротехнологічний університет, 10-11 червня 2010 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми и перспективы развития региональной и отраслевой экономики в исследованиях студентов» (сmt. Персіановське, Донський державний аграрний університет, 13-15 березня 2012 р.); XXXXIII Міжнародному Конгресі Апімондії м. Київ 29 вересня - 04 жовтня 2013 р. ; щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Луганського національного аграрного університету (2007-2017 рр.).

Публікації. За результатами наукових досліджень опубліковано 12 наукових праць загальним обсягом 4,12 друк. арк., з них: 10 робіт – у наукових фахових виданнях (3,3 авт. арк.), у тому числі 8 – одноосібних, 1 одноосібна публікація з індексом цитування включена до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus; 1 публікація у зарубіжному виданні – 0,26 авт. арк.; одна в

колективній монографії – 0,19 авт. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний зміст викладено на 184 сторінках комп'ютерного тексту і містить 42 рисунки (на 39 сторінках), 28 таблиць (на 31 сторінці), список використаних джерел (201 найменування на 22 сторінках), 8 додатків (на 112 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами, визначено його мету, задачі, об'єкт і предмет дослідження, розкрито методологічні засади роботи, сформульовано наукову новизну, висвітлено практичне значення одержаних результатів, наведено перелік апробацій результатів дослідження, відомості про публікації за темою дослідження, структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі** – «Теоретичні та методичні основи формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств» – узагальнено теоретичні та методичні основи формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств, визначено суть і складові категорійного апарату, основні чинники, які визначають їх рівень та динаміку.

Багатоплановий характер показників, що відображають економічні результати господарської діяльності, обумовлює пріоритетність визначення складу цих показників. Тому інтегруючим відображенням таких показників є прибуток. Він носить більш акумулюючий характер та має високий рівень самостійності й релевантності.

Залежно від наукового підходу економічний результат може бути як прибутком, так і сумою прибутку та витрат на його отримання. При цьому обов'язковою умовою має бути ототожнення прибутку з економічним ефектом.

Власні наукові вишукування дозволили запропонувати своє тлумачення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств – вони повинні відображати в комплексному вираженні із залученням найбільш вагомих показників, що характеризують кінцеві результати діяльності підприємства, загальноекономічні та прибутково орієнтовані складові, які дозволяють приймати найбільш ефективне управлінське рішення.

В сучасному сільськогосподарському виробництві варто використовувати такі підходи, що дозволяють задіяти неявні можливості збільшення кінцевих економічних результатів. Зважаючи на це, у дисертації розроблена методика використання принципу біфуркації (лат. *bis* — двічі, лат. *furca* – вила, – роздвоєння) при формуванні економічних результатів, коли кожний окремих суб'єкт економіки має альтернативність вибору своїх витрат та розрахунку їх ефективності. Достатньо застосувати економічну доцільність на засадах принципу біфуркації та поєднуючи одні складові й розмежовуючи інші – досягти бажаного результату.

Завдяки використанню принципу біфуркації з'являється нагода досягти найбільш суттєвих економічних результатів через створення механізму їх формування. Таким механізмом може бути запропонований принцип вибору

напрямів виробництва, а саме задіяна галузь та виробництво її продукції має забезпечувати, як мінімум, два напрями дії: підвищення ефективності загальної діяльності підприємства, тобто підвищення економічних результатів, та асимілювання з іншими галузями виробництва. Зв'язків за напрямками впливу та дії може бути набагато більше. Тобто вплив одного виду виробництва сільськогосподарської продукції має безпосереднє чи опосередковане втручання в інші. На нашу думку, таким видом діяльності може бути бджільництво, бо саме воно має найбільший вплив та кількість точок дотику з іншими видами виробництва й галузями аграрного комплексу.

У якості доведення оптимальності вибору бджільництва на засадах біфуркації може виступити простий приклад – через кормову базу для скотарства, заснованої на багаторічних травах та природних пасовищах та луках, що підсилені точковим підсівом дикорослих медоносів, можна в повному обсязі досягти принципу біфуркації у формуванні економічних результатів завдяки задіянню одного з елементів виробничої системи за двома напрямками одночасно, без додаткових витрат (рис. 1).

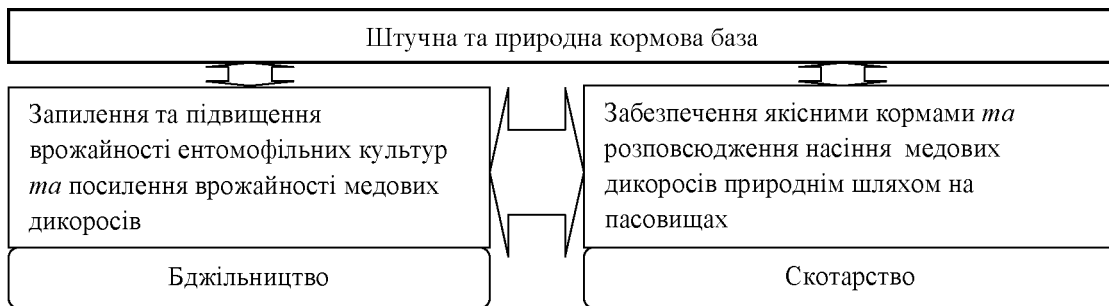

Рисунок 1 – Задіяння принципу біфуркації на конкретному прикладі
Джерело: складено автором

У дисертації визначено метод оцінки ступеня впливу певних факторів на економічні результати, що представлено у вигляді інтегрованого показника прибутковості власного капіталу. Відбір факторів засновано на релевантності та за умови виконання умов моделі. Відносна форма аналізу впливу зазначених показників на динаміку прибутковості власного капіталу має вигляд індексної моделі:

$$r_1/r_0 = (\sum a_1 \times b_1 \times v_1 \times r_1 \times d_1 \times e_1) / (\sum a_0 \times b_0 \times v_0 \times r_0 \times d_0 \times e_0) \quad (1)$$

де r - прибутковість власного капіталу; a - співвідношення обігових засобів та власного капіталу; b – коефіцієнт оборотності обігових активів; v – кількість сільськогосподарських працівників на 1 тис. грн. виручки від реалізації; r - фондоозброєність; d - фондівіддача; e - рентабельність продаж.

Застосування цього методичного підходу дозволяє кількісно проаналізувати ступінь впливу кожного з факторів і з'ясувати в якому економічному стані перебуває підприємство.

У другому розділі – «Дослідження системи формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств» – досліджено стан та динаміку основних складових економічних результатів за домінуючими

галузями сільськогосподарського виробництва, що мають найбільшу питому вагу у формуванні прибутку.

У сучасних економічних умовах виробнича діяльність кожного суб'єкта господарювання є предметом уваги учасників ринкових відносин, зацікавлених у результатах його діяльності. З огляду на це, виникає потреба оцінити загальне економічне становище підприємства. Основним інструментом для цього служить економічний аналіз основних показників діяльності.

У дисертації на основі вдосконаленої методики комплексної оцінки економічної результативності проведено дослідження економічних результатів сільськогосподарських підприємств Луганської області. Це дозволило визначити наявність певних тенденцій на сільськогосподарських підприємствах за період 2008 – 2015 рр. Було проведено групування сільськогосподарських підприємств за комплексним коефіцієнтом економічної результативності (Ккер), за яким було встановлено тенденцію загального економічного стану сільськогосподарських підприємств.

У процесі сільськогосподарського виробництва беруть участь три фактори — земля, праця і капітал. Вони формують вартість створюваного продукту та тісно взаємопов'язані між собою, а отже неврахування будь-якого з них спотворює дійсний економічний ефект виробництва і не забезпечує нормальний процес його відтворення. Тому нами обрано такі показники інтенсивності діяльності сільськогосподарського підприємств: забезпеченість людськими та земельними ресурсами, рівень витрат на одиницю площі та на одного робітника, економічну результативність у відносному вираженні (табл. 1).

Таблиця 1 Середні значення факторних ознак сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем комплексного коефіцієнта

Рік	Ккер	Загальна кількість підприємств	Землезабезпеченість, га/люд	Виробничі витрати на 100 га с/г угідь, тис. грн.	Витрати на оплату праці в розрахунку на 1 люд., тис. грн.	Окупність витрат, %
2008	1,10	299	74,58	142,72	9,28	111,36
2009	1,07	312	87,43	152,40	10,04	109,32
2010	1,12	311	86,39	177,50	11,65	126,15
2011	1,24	299	86,04	206,28	14,42	127,26
2012	1,25	293	87,89	208,34	16,16	130,00
2013	0,98	297	82,22	296,64	16,98	110,86
2014	1,05	162	87,95	346,82	19,29	124,81
2015	0,85	213	97,28	487,77	22,42	160,46

Джерело: власні розрахунки автора

Основним показником результативності підприємства визначено прибутковість власного капіталу. Розгляд складової прибутковості власного капіталу дає перспективу віднайти можливості росту ефективності капіталу й підприємства в цілому. Для її оцінки використано факторну модель прибутковості власного капіталу, що розроблена на засадах індексної мультиплікативної моделі (табл. 2).

Таблиця 2 Результати розрахунку впливу факторів мультиплікативної факторної моделі на прибутковість власного капіталу

Підприємство	СТОВ «Агро- Таню- шів- ське»	ТОВ «Тех- наука»	ТОВ «Пере- мога»	СТОВ «Сте- пове»	СТОВ МТС «Аль- янс»	ТОВ «Мирне Плюс»	Загальне
Показник	Індекс						
Прибутковість власного капіталу	1,1921	1,2928	0,7760	1,0714	0,9110	1,3064	1,0285
Співвідношення обігових засобів та власного капіталу	1,1451	1,4986	0,9711	0,9926	0,8760	0,8143	0,9328
Коефіцієнт оборотності обігових коштів	0,9175	0,5590	0,7429	0,7596	0,7629	0,8850	0,7737
Кількість сільськогосподарських працівників на 1 тис. грн. виручки від реалізації	0,9415	1,0301	1,0357	1,0293	1,0016	1,0055	1,0081
Фондоозброєність	0,9544	0,8986	1,5038	1,0112	1,3472	1,1723	1,1943
Фондовіддача	1,1129	1,0804	0,6421	0,9607	0,7411	0,8484	0,8306
Рівень рентабельності продажів	1,1346	1,5431	1,0757	1,4211	1,3631	1,8130	1,4250
Абсолютне відхилення, тис. грн.							
Прибутковість власного капіталу	0,0315	0,0310	-0,0619	0,0153	-0,0294	0,0629	0,0071
Співвідношення обігових засобів та власного капіталу	0,0238	0,0528	-0,0080	-0,0016	-0,0410	-0,0381	-0,0168
Коефіцієнт оборотності обігових коштів	-0,0155	-0,0700	-0,0690	-0,0511	-0,0687	-0,0192	-0,0528
Кількість сільськогосподарських працівників на 1 тис. грн. виручки від реалізації	-0,0101	0,0027	0,0071	0,0047	0,0003	0,0008	0,0015
Фондоозброєність	-0,0074	-0,0093	0,1041	0,0019	0,0769	0,0256	0,0353
Фондовіддача	0,0175	0,0066	-0,1112	-0,0066	-0,0772	-0,0264	-0,0368
Рівень рентабельності продажів	0,0232	0,0482	0,0151	0,0680	0,0803	0,1202	0,0767

Джерело: власні розрахунки автора

Прибутковість власного капіталу за досліджуваними підприємствами окремо і в цілому збільшилась. Але зауважимо, що зменшення відбулося за двома підприємствами: у СТОВ «МТС-Альянс» близько 10%, а у ТОВ «Перемога» більше ніж на 20%. Розрахунки показали у відносному та абсолютному вираженні розмір взаємозалежного впливу аналізованих показників на зміну результативного показника за рахунок впливу кожного чинника. В загальному підрахунку, що співпадає з показниками в розрізі підприємств, найбільший вплив на прибутковість власного капіталу мають рентабельність продажів – на 43% (1,4250) або 76,7 грн.; другий за ступенем впливу – фондоозброєність – на 19% або 35,3 грн.; менш значним за рівнем впливу став й фактор кількості сільськогосподарських працівників на 1 тис. грн. виручки від реалізації – 0,8% або 1,5 грн. Варто відмітити також значний негативний вплив оборотності обігових коштів та фондівддачі – на 23% або 52,8 грн. та 17% або 36,8 грн. відповідно. Коефіцієнт співвідношення обігових засобів та власного капіталу теж має негативний вплив, але менш значний – на 7% або 16,8 грн.

З метою виявлення розміру складових економічних результатів за домінуючими галузями сільськогосподарського виробництва було згруповано сільськогосподарські підприємства Луганської області залежно від рівня рентабельності продажу сільськогосподарської продукції та рівня землекористування (табл. 3).

Таблиця 3 Середні значення показників ефективності діяльності за результатами групування сільськогосподарських підприємств Луганської області за рівнем землекористування при виробництві основних видів продукції у 2008-2015 рр.

Показники	Рік								2015 р. до 2008 р. (+,-)
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Зернові та зернобобові культури									
Урожайність, ц/га	30	20	18	23	23	22	31	45	15
Рівень рентабельності продажів, %	4	-11	-1	8	8	-10	11	16	12
Насіння соняшнику									
Урожайність, ц/га	13	11	10	16	15	18	18	16	3
Рівень рентабельності продажів, %	15	19	31	31	31	18	26	43	28
Виробництво м'яса ВРХ									
Продуктивність, кг/гол	155	162	151	152	150	153	149	168	13
Рівень рентабельності продажів, %	-58	-41	-52	-31	-27	-86	-73	-29	29
Виробництво м'яса свиней									
Продуктивність, кг/гол	95	89	89	96	96	105	89	85	-10
Рівень рентабельності продажів, %	-58	-34	-52	-51	-43	-33	-42	-31	27
Виробництво молока									
Продуктивність, ц/гол	26	33	33	31	32	35	38	42	16
Рівень рентабельності продажів, %	-11	-3	17	16	16	6	7	7	18

Джерело: власні розрахунки автора

Як бачимо, з усіх видів виробництва саме тваринницька галузь зазнає втрат, про що свідчать від'ємне значення фінансових показників та скорочення економічних показників у натуральному вираженні.

При розгляді структури собівартості у тваринництві було встановлено, що основною статтею витрат є корми. Незалежно від рівня землекористування за всіма групами підприємств спостерігається значна питома вага цих витрат. Дана ситуація підтверджує необхідність забезпечення сільськогосподарських підприємств кормами за оптимальними умовами виробництва і з умовою задіяння суміжних галузей та видів діяльності. Тому саме на цьому розмежуванні альтернативності подальшого вибору напрямів виробництва із застосуванням принципу біфуркації, пропонуємо віднаходити резерви для збільшення економічних результатів саме на цьому тлі.

Основою кормів можуть виступати посіви багаторічних трав, які, у свою чергу, можуть не тільки забезпечувати підвищення економічних результатів, через економію витрат на корми, але й слугувати цінною кормовою базою для альтернативної галузі тваринництва – бджільництва.

Світове виробництво меду становить 1,5 млн. тонн на рік, і на частку України припадає 5%. За даними FAO, Україна з 2008 року посідає перше місце з виробництва меду серед країн Європи (з валовим збором у 70 тис. тонн) і четверте після таких світових лідерів, як Китай, Туреччина і Аргентина.

Цифри з виробництва меду обчислюються на базі зведених оцінок. На сьогодні офіційна статистика з виробництва меду в Україні наступна (рис. 2).

Рисунок 2 – Динаміка виробництва меду в Україні за категоріями господарювання, т.

Джерело: власні розрахунки автора

Дослідження внутрішнього ринку на основі анкетування респондентів свідчить про значний потенціал внутрішнього ринку. Суттєвим поліпшенням конкурентних переваг має стати виробництво найбільш популярних сортів меду – переважно квіткового та стільникового. Такі сорти меду можна отримувати завдяки введенню у виробництво багаторічних трав, що має в своїй основі застосування принципу біфуркації. Вирішується одразу цілий комплекс завдань – забезпечується кормова база тваринництва, зокрема й бджільництва; поліпшується

стан ґрунтів без понесення додаткових витрат; виробляється медова продукція, що матиме значні конкурентні переваги на внутрішньому та зовнішньому ринках – що, у свою чергу, вирішує нагальне питання реалізації надлишків меду. Тим самим забезпечується поліпшення економічних результатів.

У третьому розділі – **«Організаційні та економічні заходи формування економічних результатів сільськогосподарських підприємств»** – запропоновані організаційні заходи для сільськогосподарських підприємств на основі поєднання галузей з позицій кінцевих цілей виробництва.

Комбінації поєднання галузей сільськогосподарського виробництва за їх переліком, розмірами, співвідношеннями в одному виробничому комплексі визначаються не тільки економічними, але і багатьма іншими умовами. Це робить проблему визначення поєднання галузей надзвичайно складною. Крім того, в кожному підприємстві вона має безліч евентуальних рішень. Від вибору одного з них багато в чому залежить успіх виконання виробничої програми підприємства та добробут його працівників.

Поєднання галузей визначає спеціалізацію сільськогосподарського підприємства. Вибір найбільш раціонального (оптимального) поєднання галузей одночасно забезпечує оптимальну спеціалізацію. При цьому розвиток виробництва отримує направлення, яке в конкретних умовах сприяє найбільш ефективному використанню землі, праці, інших засобів виробництва, дозволяє отримати максимальну кількість продукції при даних обмежених ресурсах, забезпечити зниження витрат. При вирішенні проблеми поєднання галузей за допомогою економіко-математичних методів по суті встановлюють не поєднання галузей, а поєднання окремих культур, груп худоби, птиці.

При розробці економіко-математичної моделі з оптимізації формування економічних результатів нами було визначено вплив на них основних складових (рис. 3).

Основними видами діяльності пов'язаними з отриманням товарної продукції можуть бути галузі рослинництва і тваринництва з будь-яким видом кінцевої продукції. Те ж відноситься і до допоміжних, суміжних видів діяльності та альтернативних галузей.

Суміжні види діяльності можуть бути як товарними, так і нетоварними галузями. Ця ознака не має істотного значення. Визначальними при їх введенні є технологічні умови розвитку виробництва. Іноді розвиток споріднених видів діяльності може потіснити, скоротити розміри основних та додаткових товарних видів діяльності. Але їх присутність необхідна і виправдана, скільки б ресурсів не відволікалося на їх виробництво. Економічна ефективність парних видів діяльності в основному виражається підвищенням ефективності основних.

Розроблена структурна економіко-математична модель процесу поєднання галузей (видів діяльності) дозволяє визначити при заданих умовах оптимальне поєднання галузей (видів діяльності) у сільськогосподарському підприємстві, що забезпечує отримання максимальних розмірів чистого доходу.

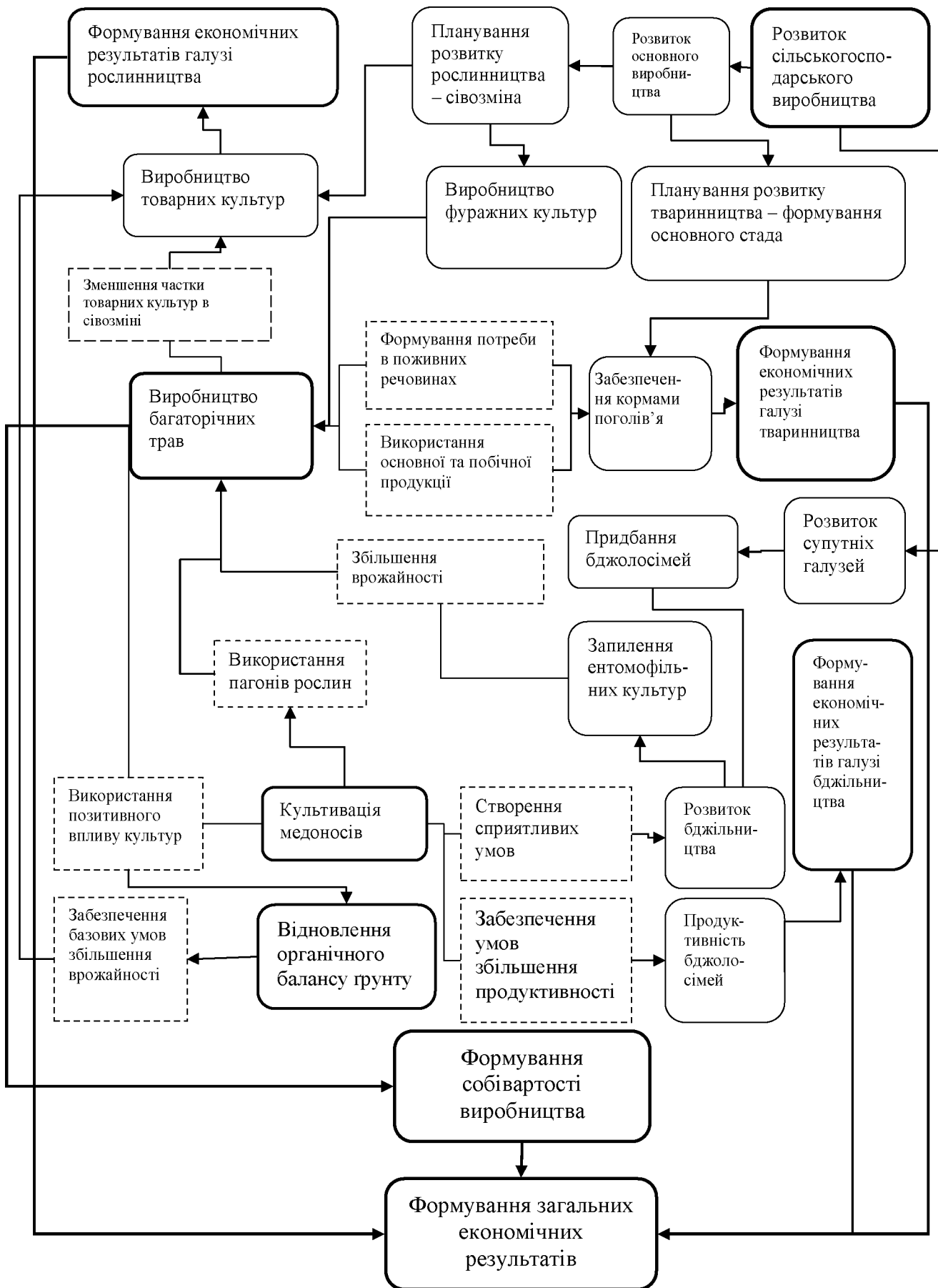

Рисунок 3 – Схема функціонування економіко-математичної моделі формування економічних результатів

Джерело: розроблено автором

Для обґрунтування раціональності впровадження запропонованих заходів на основі результатів розрахунку оптимізаційних моделей здійснено порівняльний аналіз альтернатив. Принциповим положенням у кожній альтернативі є ведення збалансованого землекористування.

Для оцінки можливостей розвитку бджільництва в існуючих умовах господарювання здійснено аналіз ресурсних можливостей підприємства. Результати аналізу дали можливість зробити висновок, що для оптимального розвитку бджільництва в умовах відповідного ресурсного забезпечення раціонально тримати 1 бджолосім'ю на 7 гектар сільськогосподарських угідь. Тому із запропонованих моделей саме третя альтернатива формується як традиційне виробництво з використанням багаторічних трав і розвитком бджільництва оптимальних розмірів (табл. 4).

Таблиця 4 Відхилення економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств на основі результатів розрахунку оптимізаційної економіко-математичної моделі

Показники	СТОВ «Агро-Таню-шівське»	ТОВ «Тех-наука»	ТОВ «Пере-мога»	СТОВ «Степо-ве»	СТОВ МТС «Альянс»	ТОВ «Мирне Плюс»
Площа сільськогосподарських угідь, га	824	1507	2029	3508	4568	5239
Базовий варіант						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	71	120	151	173	190	229
Рівень окупності витрат, %	122	144	155	171	193	203
Рівень рентабельності продажу, %	18	31	36	42	48	51
Відхилення від базового варіанту						
1. З використанням багаторічних трав						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	46	34	23	25	20	10
Рівень окупності витрат, %	10	7	9	5	-4	-16
Рівень рентабельності продажу, %	6	3	3	1	-1	-4
2. З використанням багаторічних трав і розвитком бджільництва на промисловій основі						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	353	286	263	179	149	34
Рівень окупності витрат, %	91	76	61	27	19	7
Рівень рентабельності продажу, %	35	24	18	8	5	1
3. З використанням багаторічних трав і розвитком бджільництва оптимальних розмірів						
Прибуток на 100 га с.г. угідь, тис. грн.	108	79	66	54	39	8
Рівень окупності витрат, %	24	25	19	14	13	35
Рівень рентабельності продажу, %	14	10	6	4	3	7

Джерело: власні розрахунки автора

Виробництво багаторічних трав і розвиток бджільництва оптимальних для поточних умов розмірів дозволяє отримати позитивний економічний результат від виробничої діяльності. Порівнюючи отриманий результат із базовим варіантом, зазначимо, що дія по альтернативі з використанням багаторічних трав і розвиток бджільництва оптимальних для поточних умов розмірів є раціональною, тому що прибуток при цьому більший, ніж за базовим варіантом.

Таким чином, раціональний розвиток травосіяння з використанням багаторічних трав вимагає відповідних змін у виробничо-галузевій структурі підприємства, які можуть бути втілені в розвитку супутніх галузей, що, у свою чергу, дає можливість збільшити вигідність використання багаторічних трав. Бджільництво є ефективним інструментом підвищення корисності багаторічних трав.

Результати розглянутих альтернатив за показниками, що характеризують узагальнені економічні результати діяльності сільськогосподарських підприємств, наведені з акцентом саме на рівень землекористування.

При використанні виробництва багаторічних трав без бджільництва за першими чотирма підприємствами – СТОВ «Агро-Танюшівське», ТОВ «Технаука», ТОВ «Перемога» та СТОВ «Степове» – всі три показники дещо перевищують базовий варіант. Однак, підприємства з рівнем землекористування більш ніж 4000 га сільськогосподарських угідь мають від'ємний результат за відносними показниками ефективності, що підтверджує факт економічної недоцільності використання виробництва багаторічних трав без урахування позитивного ефекту від застосування бджільництва. Іншими словами, великим підприємствам не має сенсу виробляти такі обсяги багаторічних трав, не застосовуючи при цьому принцип біфуркації.

При промисловому рівні виробництва продукції бджільництва за всіма підприємствами показники значно перевищують базовий варіант. Однак цей варіант вимагає суттєвих змін у структурі підприємства, передусім це створення трудових та матеріальних умов для розвитку бджільництва на промисловій основі, тобто цей варіант потребує значних додаткових фінансових коштів та переоблаштування спеціалізації підприємства саме на потреби бджільництва, що, у свою чергу, знецінює та унеможлиблює ефект дії принципу біфуркації на засадах синергії.

Щодо останнього варіанту дії альтернативи за умови використання багаторічних трав і розвитку бджільництва оптимальних розмірів – показники прибутковості перевищують базовий варіант. Також цей варіант не потребує таких значних капіталовкладень. Забезпечується оптимальне співвідношення ентомофільних культур та кількості бджолосімей, що гарантує з одного боку максимальне запилення цих культур, а з іншого – бджільництво не потребує додаткової кормової медоносної бази. Тобто гарантований оптимальний синергетичний ефект біфуркації.

Бджільництво може впливати на економічні результати діяльності сільськогосподарського підприємства за певним переліком напрямів. Нами було розроблено низку рекомендацій щодо підвищення результативності господарської діяльності сільськогосподарського підприємства за рахунок бджільництва (рис. 4).

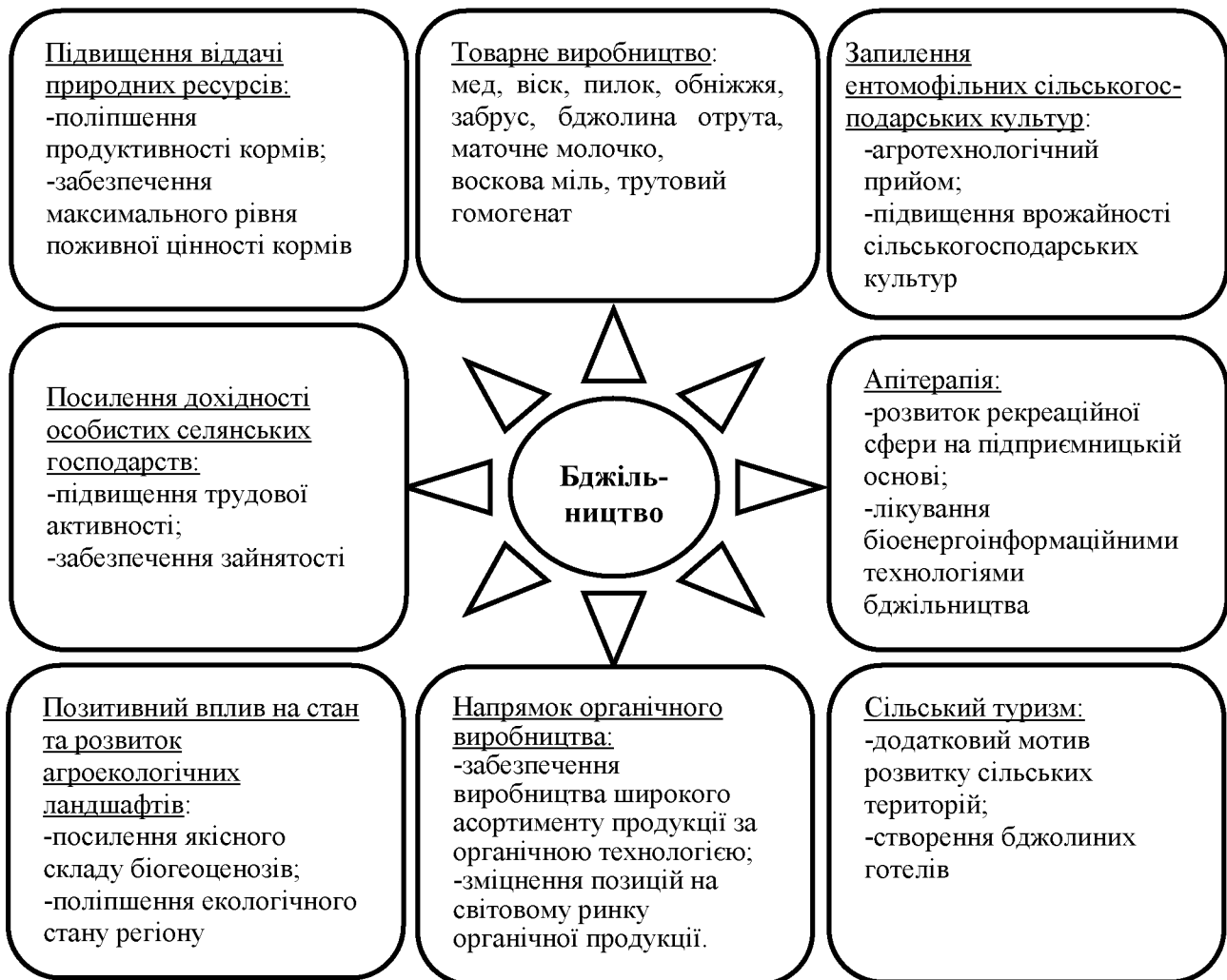

Рисунок 4 – Напрями підвищення результативності господарської діяльності сільськогосподарського підприємства за рахунок бджільництва

Джерело: складено автором

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та наукове обґрунтування теоретико-методичних засад і запропоновано вирішення науково-практичного завдання щодо удосконалення процесу формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. У результаті дослідження сформульовано такі висновки:

1. Узагальнення теоретичних засад та підходів дозволило сформулювати визначення економічних результатів. З одного боку, вони виступають як форма сумарного чистого доходу суб'єкта господарювання, що включає додатковий і частину необхідного продукту, на створення яких впливають всі фактори виробництва, включаючи підприємницькі ресурси й сферу обігу. З іншого боку, вони є складною багатофакторною категорією, що відрізняється динамічною й полікритеріальною причинно-ієрархічною структурою, як результат функціонування складної системи економічних відносин, що виникають на всіх стадіях відтворювального процесу із приводу створення, розподілу, обміну й споживання виробленого господарюючими суб'єктами продукту.

2. Підвищення економічних результатів можливе за рахунок задіяння резервів потенціалу основних видів діяльності за допомогою активізації допоміжних та суміжних видів діяльності на засадах біфуркації. В оптимізаційну модель виробничо-галузевої структури до базових складових додані обмеження та змінні, які визначають вплив на продуктивність основних видів діяльності, розвитку допоміжних і суміжних видів виробництва та альтернативних галузей. Запропонована методика оцінки резервів підвищення економічних результатів враховує вплив міжгалузевих зв'язків на формування кінцевої продукції та економічного результату за допомогою відображення зміни рівня продуктивності при структурних змінах у виробничій системі сільськогосподарського підприємства.

3. Узагальнення існуючих наукових підходів до розвитку потенціалу сільськогосподарських підприємств із метою отримання максимального економічного результату дозволило розробити власний науковий підхід до підвищення економічного результату сільськогосподарських підприємств за рахунок оптимізації та раціоналізації допоміжних і суміжних видів діяльності та альтернативних галузей, які на засадах біфуркації позитивно впливають на підвищення економічної результативності основних видів діяльності.

4. На основі створення оптимізаційної моделі запропонована стратегія управління виробництвом сільськогосподарської продукції, яка заснована на синергії основних виробництв із розвитком допоміжних, суміжних та альтернативних галузей. Проведений розрахунок за оптимізаційною моделлю підтверджує ефективність впровадження у виробничу систему сільськогосподарського підприємства бджільництва. За всіма досліджуваними підприємствами досягнуто значного збільшення економічних результатів. Найбільше значення – 108 тис.грн. прибутку на 100 га с.г. угідь – досягнуто у СТОВ «Агро-Танюшівське» Новопокровського району Луганської області.

5. Розроблено методику комплексної оцінки резервів підвищення економічних результатів на засадах мультиплікативної моделі, яка враховує головні сторони виробничо-господарського процесу. У моделі в різній послідовності включаються до розрахунків та аналізу складові капіталу й показники ефективності його використання, враховується вплив потенціалу підприємства а також надається можливість дослідити рівень прибутковості підприємства в цілому. За допомогою певних перетворень моделі, права частина рівняння характеризує вплив показників ресурсовіддачі підприємства та показника рентабельності продажів, а ліва – прибутковість власного капіталу. Тобто дане рівняння виступає умовою підвищення прибутковості. Так, за результатами розрахунків найбільший вплив на рентабельність власного капіталу мають рентабельність продажів – на 43%. Другий за ступенем впливу – фондоозброєність – на 19% або 35,3 грн. Відзначимо значний негативний вплив оборотності обігових коштів та фондівіддачі – на 23% або 52,8 грн. та 17% або 36,8 грн. відповідно. Інші фактори мають незначний вплив.

6. До пріоритетних напрямів поліпшення економічних результатів за рахунок альтернативних галузей сільськогосподарського виробництва віднесено всебічне використання галузі тваринництва – бджільництва. Оцінку ефективності

виробництва продукції варто розглядати за економічними, виробничими, соціальними, агроекологічними та технологічними показниками, які, у свою чергу, доповнюють показники ефективності бджільництва. Було розроблено перелік рекомендацій щодо підвищення результативності господарської діяльності сільськогосподарського підприємства за рахунок бджільництва: товарне виробництво, запилення ентомофільних культур, апітерапія, сільський туризм, розвиток органічного виробництва, позитивний вплив на стан та розвиток агроекологічних ландшафтів, посилення дохідності особистих селянських господарств, підвищення віддачі природних ресурсів.

7. Запропоновано використовувати систему організації заходів, спрямованих на задіяння додаткового потенціалу допоміжних, суміжних видів діяльності і альтернативних виробництв для збільшення економічного результату. Для цього необхідно враховувати аделопатичний вплив елементів виробничої системи на всіх рівнях виробничої системи. Такі заходи дозволяють застосовувати наукові вишукування на базі існуючих поліваріативних напрямів, за дотриманням пріоритетності досягнення позитивного кінцевого економічного результату.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Колективна монографія:

1. Марков Р. В. Вплив бджолозапилення соняшнику на фінансову безпеку сільськогосподарських виробників / Р. В. Марков, Д. О. Балдик / Стан та проблеми функціонування підприємницьких структур в умовах перманентної економіки / Під ред. д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук. – Умань: Видавець «Сочінський», 2016. – С. 179 – 185. (0,41 д.а., особисто автору належить 0,19 д.а.: *аналіз досліджень впливу бджолозапилення соняшнику на економічну результативність сільськогосподарського підприємства*).

Статті в наукових фахових виданнях:

2. Балдик Д. О. Вплив фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств на рівень їх конкурентоспроможності / Д. О. Балдик // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету Економічні науки №5. Видавництво «Елтон-2», 2009. – С. 13–21 (0,55 д.а.).

3. Балдик Д. О. Цінова та експортна ситуація на аграрному ринку країни / Д. О. Балдик // Вісник ХНАУ, Серія «Економіка АПК і природокористування», Дільниця оперативного друку ХНАУ-2009. – С. 255–261 (0,24 д.а.).

4. Балдик Д. О. Підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств за рахунок виробництва альтернативних видів продукції тваринництва / Д. О. Балдик // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства: Економічні науки. Вип. 92 – Харків: ХНТУСГ. – 2009. – С.44–51 (0,35 д.а.).

5. Балдик Д. О. Проблеми та напрями підвищення дохідності сільськогосподарських підприємств / Д. О. Балдик // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету Економічні науки №10 // Видавництво «Елтон-2», 2010. – С. 34–40 (0,39 д.а.).

6. Балдик Д. О. Нетрадиційні підходи до підвищення рівня прибутковості аграрних підприємств / Д. О. Балдик // Збірник наукових праць Таврійського

державного агротехнологічного університету (економічні науки) / За ред. В.А. Рудьєва – Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2010. – №2 (10). – С. 66–70 (0,25 д.а.).

7. Балдик Д. О. Стан виробництва сільськогосподарської продукції в Україні / Д. О. Балдик // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету. № 16. Том 1, Луганськ: Книжковий світ, 2011. – С. 127–132 (0,23 д.а.).

8. Кочетков О. В. Комплексна оцінка фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств / О. В. Кочетков, Д. О. Балдик // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету Економічні науки №39, Видавництво «Елтон-2», 2012, - 284 с. С. 135-141. (0,46 д.а., особисто автору належить 0,31 д.а.: розробка методики та розрахунок комплексної оцінки фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств).

9. Балдик Д. О. Створення фінансово-економічного механізму підприємства / Д. О. Балдик // Збірник наукових праць випуск 20 том 2 Подільського державного аграрно-технічного університету, - Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс» 2012. – С. 429–435 (0,30 д.а.).

10. Балдик Д. О. Оцінка фінансово-економічного стану сільськогосподарського підприємства / Д. О. Балдик // Науковий вісник Луганського національного аграрного університету, Економічні науки №44, Видавництво «Елтон-2», 2013. – С. 13–18 (0,30 д.а.).

Публікації в іноземних виданнях і міжнародних наукометричних базах:

11. Балдык Д. А. Основные теоретические положения организации производства / Д. А. Балдык // Проблемы и перспективы развития региональной и отраслевой экономики в исследованиях студентов и аспирантов. 13-15 марта 2012 г. – пос. Персиановский: изд-во ДонГАУ, 2012. – 333 с (0,26 д.а.).

12. Балдик Д. О. Формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств [Текст] / Д. О. Балдик // Молодий вчений. — 2016. — №5. С. 8–12. (0,38 д.а.; *входить до міжнародних наукометричних баз даних Index Copernicus, Google Scholar*).

АНОТАЦІЯ

Балдик Д. О. Формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Таврійський державний агротехнологічний університет, Мелітополь, 2017.

У дисертаційній роботі уточнено тлумачення сутності категорій «економічний результат». Визначено особливості формування економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Сформовано методичний підхід до оцінки складових частин економічного результату сільськогосподарських підприємств. Досліджено динаміку та стан основних галузей сільськогосподарського виробництва за основними показниками інтенсифікації виробництва. Проведено оцінку фінансових та економічних

складових у контексті формування прибутку сільськогосподарських підприємств. Виявлено сучасні проблеми у виробничій діяльності сільськогосподарських підприємств. Обґрунтовано пропозиції покращення економічних результатів за рахунок задіяння прихованого потенціалу сільськогосподарських підприємств. Розроблено модель оптимізації вибору напрямку виробництва сільськогосподарської продукції.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, виробництво, галузь, економічний результат, прибуток, бифуркація, бджільництво.

АННОТАЦИЯ

Балдик Д. А. Формирование экономических результатов деятельности сельскохозяйственных предприятий. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - Таврический государственный агротехнологический университет, Мелитополь, 2017.

В диссертационной работе уточнено толкования сущности категорий «экономический результат». Определены особенности формирования экономических результатов деятельности сельскохозяйственных предприятий. Сформирован методический подход к оценке составных частей экономического результата сельскохозяйственных предприятий. Исследована динамика и состояние основных отраслей сельскохозяйственного производства по основным показателям интенсификации производства. Проведена оценка финансовых и экономических составляющих в контексте формирования прибыли сельскохозяйственных предприятий. Выявлены современные проблемы в производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий. Обоснованы предложения по улучшению экономических результатов за счет активизации скрытого потенциала сельскохозяйственных предприятий. Разработана модель оптимизации выбора направления производства сельскохозяйственной продукции.

Ключевые слова: сельскохозяйственное предприятие, производство, отрасль, экономический результат, прибыль, бифуркация, пчеловодство.

ANNOTATION

Baldyk D. A. Formation of financial and economic performance of agricultural enterprises. - The manuscript.

Thesis for obtaining a candidate's degree of economic sciences in specialty 08.00.04 - economics and management of enterprises (by economic activity). - Taurian State Agrotechnological University, Melitopol, 2017.

This thesis defines more precisely the interpretation matter of the “economic performance” category. The outcomes of economic activity at the agricultural enterprise present the overall efficiency of its economic potential including regular personnel, technical, operational, financial and organizational capacity. It also characterizes the general capabilities and the specific activities of the enterprise. The economic performance of an agricultural enterprise is the amount of manufactured and sold products, the intensification activity, the gross revenue and the profit.

The features of the economic results formation in the agricultural enterprises were determined. The economic essence of the concept of profit through its main features was disclosed.

It was investigated and ascertained the main theoretical components as to the principle of bifurcation use. This approach allows us to apply scientific research based on existing multidimensional directions, the observance of the priority as for the achieving a positive final result.

Based on existing methods it was developed the own one, which allows the estimation of reserves for increasing the economic results. It provides for the process of managing their profit margin through the calculation and accounting for changes in the level of productivity of the main agricultural product and by-products, in the production system of the company, provided a clear structuring of its elements.

It was developed an integrated indicator concerning the efficiency of activity at the agricultural enterprises in the form of the economic effectiveness coefficient. The calculated value of the coefficient confirms a sufficient level of the agricultural enterprises intensity in the Luhansk region.

The evaluation of the status of production of the main agricultural products the main indicators characterizing economic performance. The analysis of changes in key performance indicators in the dynamics was conducted.

The tools for formation and management of economic results are researched and identified, that allows optimizing them at the expense of managerial decisions and organizational change. In particular, it could be the implementation an alternative industry of beekeeping to the production. One of the important conditions of the efficiency increasing concerning the agricultural production and products of beekeeping in particular is the availability of appropriate fodder supplies and their effective use. The correct combination of them would provide bees with a continuous feed conveyor, cattle would be supplied with sufficient fodder, crop productivity and soil fertility would raise in the agricultural practices.

Optimization of the production system includes realization as to clear differentiation for identifying hidden opportunities of complementarity in the economic activities. Hidden opportunities for improving the economic results are reflected in the development of action courses aimed at enhancing the reserves of potential requiring the incorporation of the subsidiary, related activities and alternative agricultural branches. Optimization of productional and sectoral structure at agricultural enterprises will allow increasing the synergy effect of activities subject to multidirectional positive impact of the production system elements, which have a complementary relationship.

The results of the calculated economic and mathematical models confirm that provided the use of perennial grasses and the development of beekeeping in the optimal measures, the economic results will increase.

The beekeeping industry is also to be considered by the industrial, economic, technological, social and agroecology indicators. We developed a list of recommendations for upgrading the effectiveness of economic activity in the agricultural enterprises owing to beekeeping.

Key words: agricultural enterprise, industry, sub-industry, economic result, profit, bifurcation, beekeeping.